

С. В. Форманова,

д-р філол. наук, доц.,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

професор кафедри української мови

ІНВЕКТИВНА СЕМАНТИКА ДІЄСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу дієслів, які містять інвективну семантику, представлено їхню класифікацію, виокремлено й описано моделі дієслів у мовленнєвій інтеракції, на основі яких досліджуються їхні семантичні особливості.

Аналіз дієслів з інвективною семантикою засвідчує, що їхні системні параметри можуть змінюватись залежно від типу дискурсу, його цільової установки, екстралінгвістичних і лінгвістичних чинників. Розвиток сучасних інтегративних технологій обумовлює появу нових об'єктів, які мають інвективне спрямування. Це призводить до виникнення оказіональних сполучень, які продукуються носіями мови. У такий спосіб виникає мовна системність, яка створює умови для формування нової семми в системі мови й розширює діапазон узуальної сполучуваності.

Ключові слова: інвектива, інвективна семантика, інвективний компонент, інвективне спрямування, дієслово, мовленнєва інтеракція, конфлікт.

Постановка наукової проблеми та її значення. З кінця 80-х років ХХ ст. українська мова переживає процеси, що ведуть до змін на всіх її рівнях. З відомих причин ці зміни найбільш помітні в лексичному складі мови.

Лексико-семантична система дієслів належить до найменше вивчених рівнів української мови. Втім для цілісного опрацювання словникового складу необхідною є робота над окремими тематичними й семантичними об'єднаннями дієслів та їхнього словникового складу, що містять інвективний компонент.

Попри ґрунтовність праць у цій галузі, деякі аспекти семантики й сполучуваності дієслівних груп потребують докладного й глибокого осмислення. Тому подальшим у дослідженні дієслівної системи, як слушно зауважують Л. Новиков й І. Чистякова, має стати «поглиблення наукового уявлення про лексику, як функціональну систему, врахування людського чинника в його функціонуванні й розвитку, звернення до категорій «активної лексикології», яка найбільш повно й адекватно відбиває лексичну систему мови (семантичне поле і його складові – лексико-семантичні групи)» [Новиков 1990 : 91–92].

Актуальність статті полягає в тому, що розгляд стану дієслівної лексики сучасної української мови є сьогодні особливо доречним, що зумовлено важливістю вивчення динаміки словникового складу сучасної української мови, а отже, й характеру мовних уподобань, відзначених усно-розмовним мовленням, сферою засобів масової інформації й художньої літератури.

У зв'язку з цим на основну увагу заслуговують лексико-семантичні групи дієслів з інвективною семантикою, які номінують дії й процеси, що є найбільш значущими й актуальними для життя соціуму. До таких дієслів відносимо лексичні одиниці, що позначають деструктивний вплив на об'єкт: Ф. К. Бурахі, В. Єлістратов, О. Кашкарова, Г. Потапенко, Ф. Фаткулліна. Однак, системно-мовні аспекти семантики й сполучуваності дієслів з інвективним компонентом залишаються поза увагою дослідників, оскільки їхнє вживання в різних дискурсах сучасної української мови обумовлено змінами в семантиці й синтагматиці (саме з позиції об'єкта інвективного впливу).

Це дозволяє стверджувати на **актуальності** статті, яка зумовлена такими чинниками як підвищення комунікативної релевантності дієслів інвективного спрямування; відсутністю наукових праць, присвячених цілісному й комплексному опису семантики й лексичної сполучуваності дієслів з інвективним компонентом в сукупності з їхніми системними й функціональними характеристиками.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Загальновідомо, що дієслова є основною конструктивною одиницею мови, тому в зарубіжній лінгвістиці дослідження дієслівної лексики є інтенсивним: Ю. Апресян, Н. Арутюнова, С. Бережан, А. Богданова, М. Болдирев, О. Бондарко, В. Гак, В. Гольдберг, Г. Золотова, О. Кубрякова, Н. Лебедева, В. Москвін, С. Плотніков, З. Попова, Т. Попова, Н. Соболева, Л. Усачова, С. Чернова та ін. Втім дослідження дієслівної системи української мови мають потужні надбання і визначаються особливими тенденціями переходу від внутрішньо-системної організації лексико-семантичних груп до ґрунтового аналізу дієслова в художніх текстах, розмовному мовленні, інтернет-дискурсі, психолінгвістиці (Ф. Бацевич, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, Т. Парасюк, В. Русанівський та ін.), оскільки «саме дієслово як стилістично й семантично багата категорія має значні можливості для їх зображення в різноманітних ракурсах і відтінках» [9, с. 8].

Формулювання мети й завдань статті. Метою статті є виявлення інвективної семантики дієслів в українській мові. Мета зумовила розв'язання таких **завдань**: 1) схарактеризувати дієслова, об'єднані семантичним компонентом «інвективне спрямування»; 2) проаналізувати семантику виокремлених деструктивних дієслів; 3) визначити їхні типи; 4) з'ясувати особливості використання дієслів з інвективним компонентом в художньому й інтернет-дискурсі.

Об'єктом дослідження є дієслова, що містять інвективну характеристику адресата/об'єкта. **Предметом** – семантика й об'єктна лексична сполучуваність дієслів з інвективним компонентом в сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. Історик Борис Поршнев, який досить глибоко досліджував мовлення в історичному та антропоцентричному аспекті, висунув гіпотезу про те, що дієслово має особливу роль як впливовий чинник. Деякі лінгвісти вважають, що дієслово старіше за іменник. Цю дієслівну фразу Б. Ф. Поршнев пропонує уявити як таку, що заперечує дію або збуджує до дії [10, с. 426].

В. фон Гумбольдт відзначав, що «дієслово – це нерв самої мови. Всі інші слова в реченні як мертвий матеріал, що чекає свого з'єднання, і лише дієслово є сполучною ланкою, що вміщує в собі й поширює ... життя [4, с. 199].

Кожне дієслово має свою семантику і це характеризує його за тими чи іншими показниками. Різноманітні підходи до виділення семантичних груп дієслів знаходять відображення в основних класифікаціях: Л. Щерба створив класифікацію семантичних типів предикатів; класифікація Т. Булигіної й О. Селіверстової ґрунтується на так

званому «перебуванні речей»; Т. Кільдібекова підкласи дієслів кваліфікує за лексико-граматичними розрядами; В. Кузнецова розглядає класифікацію дієслів з логічного погляду; Г. Сильницький визначає класи дієслів на основі змодельованих ними ситуацій; Л. Васильєв усі дієслова поділяє за трьома принципами: денотативним (або тематичним), парадигматичним і синтагматичним; класифікація Н. Шведової заснована на системі семантичних протиставлень.

О. Есперсен зазначав, що «дієслова можна поділити на: ті, що позначають дію, ті, що позначають процес (*росте, втрачає, помирає*), ті, що позначають стан (*спить, залишається, живе*), хоча є й дієслова, які важко зарахувати до якогось класу (*полегується, зневажає*) [Демиденко].

Отже, кожний дослідник здійснює класифікацію на основі тих дій, процесів, станів, які позначаються дієсловами. Іноді тісні семантичні зв'язки між словами не дають можливості провести чітку межу між окремими семантичними групами. Як засвідчує вищезазначене, класифікацією дієслів саме за семантичними показниками займалися багато вчених, але ще й досі це питання залишається дискусійним.

В українській мові класифікацію предикатів здійснювали І. Білодід, І. Вихованець, К. Городенська, В. Горпинич, С. Дишлева, О. Леута, В. Русанівський та ін. Традиційно дієслова в українській мові поділяють за такими основними лексико-семантичними групами:

– дієслова руху (пересування, переміщення): *брести, їхати, летіти, повзти, возити, носити, прямувати;*

– дієслова мислення: *думати, мислити, мріяти, пам'ятати, аналізувати, уявляти, розмірковувати, характеризувати;*

– дієслова бажання: *бажати, хотіти, прагнути, вимагати, просити, примушувати, мріяти, домагатися, жадати;*

– дієслова мовлення: *говорити, мовити, казати, мимрити, бубоніти, читати, кричати, співати, булькотіти, оповідати;*

– дієслова волевиявлення: *дозволяти, наказувати, змушувати;*

– дієслова вияву почуттів: *дякувати, радіти, гніватися, ненавидіти, любити, зневажати, поважати, терпіти, страждати;*

– дієслова вияву ознаки: *зеленіти, добрішати, червоніти, дерев'яніти, п'яніти;*

– дієслова сприйняття: *бачити, чути, сприймати, засвоювати;*

– дієслова стану: *сидіти, спати, морозити, температурити, трясти;*

– дієслова ставлення: *клювати, репетувати, кусати, преміювати, глузувати тощо;*

– дієслова вияву фази дії (фазові дієслова): *розпочати, закінчити, продовжувати, лишати, припинити* та ін. [3, с. 158].

За наявності спільних сем та віднесеністю дієслівних одиниць за фактами дійсності, С. Дишлева виокремила такі основні лексико-семантичні групи дієслів: 1. Дієслова дії (дієслова загальної фізичної дії, дієслова на позначення дії, яка спричиняє зміни в об'єкті, дієслова на позначення дії, яка створює об'єкт). 2. Дієслова руху та переміщення. 3. Дієслова релятивної семантики (дієслова ставлення, дієслова впливу, посесивні дієслова, дієслова залежності). 4. Дієслова стану і процесу (дієслова психічного стану, дієслова фізіологічного стану, дієслова на позначення переходу із одного стану в інший, дієслова на позначення фізіологічних процесів). 5. Дієслова ментальних і соціальних дій суб'єкта (дієслова фізичної чи інтелектуальної діяльності або відпочинку, дієслова мовлення, дієслова мислення, дієслова пізнання, дієслова сприйняття). 6. Дієслова звучання та звуконаслідування. 7. Дієслова буття. 8. Дієслова

на позначення виникнення, появи, настання. 9. Дієслова характеристики (позначення кваліфікативних властивостей особи, позначення зовнішнього вияву ознаки дії або стану, позначення зменшення або збільшення вияву ознаки). 10. Дієслова просторової локалізації. 11. Модальні дієслова (волевияву, бажання, наміру, можливості). 12. Фазові дієслова [Дицлева, с. 8].

Дієслова інвективного спрямування формують у системі української мови лексико-семантичне поле, одиниці якого характеризуються спільними семантичними й синтагматичними властивостями. Це засвідчує, що їхні системні параметри можуть змінюватись залежно від типу дискурсу, його цільової установки, екстралінгвістичних і лінгвістичних чинників. Розвиток сучасних інтегративних технологій обумовлює появу нових об'єктів, які мають інвективне спрямування. Це призводить до виникнення оказіональних сполучень, які продукуються носіями мови. У такий спосіб виникає мовна системність, яка створює умови для формування нової семми у системі мови й розширює діапазон узуальної сполучуваності.

Усі зміни, що відбуваються в суспільстві, спричиняють зміни і в лексико-семантичній системі дієслова. Вона постійно поновлюється новими словами, збагачуючи лексичний склад дієслова. Інноваційний процес безперервний, але найбільшої активності він досягає під час глобальних змін в політичному, економічному, соціальному та ін. житті соціуму.

С. Форманова виділяє 13 рівнів інвективного мовного простору, серед яких є дієслова з процесуальною семантикою, які мають інвективну домінанту: *блудити, манати, падлючити, скацапитися, сучитися, шлятися* та ін. [16, с. 182–185]. Інвективно конотовані дієслова зазвичай пов'язані з оцінкою й оцінною діяльністю особистості, оскільки в процесі мовленнєвого акту адресант, як правило, надає перевагу активній позиції (мовлення), а пасивна (сприйняття) стосується адресата, в результаті чого простежується позитивна оцінка свого мовлення й негативна оцінка мовлення комунікативного партнера. Це призводить до домінування інвективного компонента в семантиці дієслів.

Дієслова з інвективним компонентом створені на позначення суб'єкта, об'єкта, поняття, дії. Вони з'являються тоді, коли змінюється суспільство, змінюються його цінності й установки, усвідомлюються людські взаємостосунки та ін. Вони служать для номінації деструктивних понять, реалій, для заміни раніше існуючих найменувань новими, зумовленими експресивністю, підвищеною емоційністю, афектом, образою, зневажанням та ін.

Дієслова з інвективним спрямуванням виникають шляхом словотворення на основі наявних у певній мові морфем на певному етапі розвитку мови й усвідомлюються мовцями в певній ситуації й певному контексті.

Зазвичай, дієслова з інвективною семантикою прищеплюються в мові, стають загальноживаними, якщо їхня поява викликана номінативною або стилістичною потребою.

Стилістичні функції дієслів з інвективним компонентом різноманітні, але, в першу чергу, вони виступають засобом надання текстам негативної характеристики, створюють іронічні й саркастичні ефекти, стають деструктивним елементом, набувають образливого звучання.

Останнім часом спостерігаємо знецінення не лише комунікативного акту, а й мовленнєвої діяльності, як-от: *базарити, тріпатися, ляпати, молоти, морозити, гундіти, гундосити, мямлити, зудіти, долбити, воланити, верещати, кричати, базікати, буркотіти, фиркати, скавчати, гавкати, ричати, хрюкати* та ін. У такий

спосіб відбувається активізація просторічних форм дієслів, які містять немотивовану негативну оцінку й можуть застосовуватися до будь-якого виду мовленнєвої діяльності. Причину цього вбачаємо у прагненні сучасної людини до мовленнєвої агресії, лайки, образи через роздратування, злість, втому, недоброзичливе ставлення, прохання замовчати, прагнення заперечити, замах на авторитет співрозмовника та ін. Зазвичай негативна оцінка переноситься з процесу мовлення на органи, які беруть в ньому участь. Наприклад, *закрити рота – заткнути пащу, стулити пельку* та ін.

Дієслова з інвективною семантикою є стилістично маркованими й певною мірою агресивними, оскільки експлікують інтенцію фізичного впливу адресанта. До них ми відносимо:

1) дієслова фізичного впливу: *бити/нобити, штовхати, ображати, цькувати, штуркати, карати, вдарити, двинути* та ін. Інструментом дії може бути як людина, частина її тіла, так і будь-який предмет, як-от: *Мені здавалося, що вони – живіші за тих, котрі штовхають мене в транспорті, ображають у чергах, цькують у школі* [13, с. 21]; *Стальський держав хлопчика остро, не стільки вчив, скільки бив, штуркав і всякими способами карав його* [17, с. 381];

2) дієслова із загальним значенням 'виявляти неповагу до когось/чогось, висміюючи, презирливо насміхаючись'. Сюди відносимо дієслова *висміювати, насміхатися, кепкувати, глумитися, гордувати, знущатися, підбурювати, під'южувати, зубоскалити, кугурликати, сопіти, скавчати, волати, мичати, теревеніти, гундіти, хрюкати, молоти, верзти, верещати, тьякати, каркати, начхати, морозити* тощо: – *Та ти ж і не русич! Діди твої чорнопикі сівами звалися й кугурликали говіркою нелюдською* [2, с. 10]; – *Що ти сопеш, як сич?* – знову донісся до нього голос дружини. – *Я питаю, чи дадуть тобі хоч якусь копійку?! – Справа ще не завершена! – відрізав він* [12, с. 113]; *...скавчатимете, як пси з перебитими хребтами...* [7, с. 14]; *... несамовито заволав Блуд* [2, с. 93];

3) дієслова, які містять образу: *пліткарити, брехати, дурити, висміювати, циндрити, здійснювати наклеп* та ін. Зазвичай вони є оцінними, оскільки останнім часом відбувається збідніння етики й моралі реципієнтів: *Мірра помахала перед його носом скручено газетою: – Хіба? А що ж тут пишуть? Брешуть? Знову хочеш проциндрити всі гроші на якийсь карданний вал?! Нікчема! Вона вийшла з кухні, грюкнувши дверима, і навмисне голосно ввімкнула телевізор* [12, с. 113]; – *А особливо не вірте оцьому пану, що видає себе за вашого приятеля, а дбає тільки про те, щоб обдурити, обдерти і викпити вас, – залунав різкий, смілий голос від дверей корими* [17, с. 530]; – *Тільки людина здатна брехати. У природі брехні не існує. Хіба брешуть дерева, птахи, вода? Відчуваю брехню як звір – усією шкірою, усім, що є всередині мене, від шлунка до душі. Можна жити бідно, безтямно, дурнувати, легковажно, складно, але чесно жити – необхідно! Інакше – морок, ніч, смерть...* [11, с. 117]; – *Лавр не брехатиме!... Лавр тільки раз: обдурив, рубонув, добив...* [2, с. 23]; *Шнадельський мусив брехати, викручуватися, але ті брехні робили чимраз менше враження* [17, с. 538];

4) імператив, який є визначальним при навіюванні й створює єдність мовленнєвого акту з комунікативним актом, виражається у формі наказу: – *Заткни йому рота розпеченим залізом, володарю!* – *несамовито заволав Блуд* [2, с. 93]; *Провчи його, Угонію!..* [2, с. 95]; *Розбити! Вигнати геть! Аби ноги полянської тут не було...* [2, с. 80];

5) дієслова, що позначають антигромадську, соціально шкідливу діяльність: *Я ж його зганьбив двічі...* [2, с. 20]; *... Нещодавно я читала якусь сучасну книжку про це:*

дружина втекла за кордон, і чоловік, сумуючи за нею, почав **трахати** все, що потрапляло йому під руку – навіть самого себе у вільний від жінок час [13, с. 98]; Старі плакають свої **затрахані** міллю спогади... [13, с. 19]; Можливо, настав час зустрітися з Лізою? Але навіщо? Не збирався ж я **вчинити переляб!** [11, с. 131];

б) дієслова, що позначають різноманітні видозміни психічного й фізичного стану людини: – *Ти що, здурів?* – **заблищав** очима сотник [2, с. 58]; Він **здригнувся**, попросився зі Стальським і пішов до свого готелю [17, с. 387]; Нараз щось немов **шпигнуло** його; він **стрепенувся**, мовби несподівано **діткнувся** проводу електричної батареї [17, с. 389]; Пан бурмістр **поблід**. Вагманові слова **колупнули-таки** його серце, але він пробував усе ще боротися зі своїм чуттям [17, с. 593];

7) дієслова сприймання, а саме:

а) дієслова зорового сприймання: *Страшний Асмуд під час битви... Вищирив* жолудеві ікла – паща, як у ведмедя [2, с. 22]; Регіна з переляком **витріщила очі** на Стальського, але з її уст не вирвалося ані одно слово. – *Що так вибалушилася на мене?* – **грубо буркнув** Стальський [17, с. 603].

б) дієслова слухового сприймання, смаку, нюху: **Смердить** від них, – *пика* в сотника була аж багряна, а погляд – **помітив** воєвода – **твердий та тверезий** [2, с. 18]; *Вода так само страшенно смердить* [13, с. 27];

в) дієслова мовлення: – *Ти – дурний?* – **заревів** воєвода. – *Ні, тільки трохи п'яний,* – **спокійно заперечив** Асмуд [2, с. 20]; *Слідчі пси гарчали* з недосяжної відстані й **безсило клацали** штучними щелепами [1, с. 22]; ... **кричали, гейкали та сварилися** селяни, **шваркотали** жиди [17, с. 509]; ... деякі починали **лаятись**... [17, с. 511]; *Інтриги йдуть, одні против одних риють. До школи зійдуться, то, замість богу молитися, кричать, сваряться* ... [17, с. 601];

8) дієслова процесуальної семантики: *О, вони, мабуть, жерли* заборонені плоди з такою шаленою **пристрастю**, яка нам і не снилася! [13, с. 20]; *А я несподівано розумію, що мені начхати* на цю колиску мистецтв [13, с. 65];

9) дієслова пошкодження об'єкта: *одні одним пейси та бороди* **вимикують** [17, с. 601];

10) негативна характеристика діяльності шляхом використання дієслів із засуджуваним значенням або негативною оцінкою: *Пан за столом підняв голову і встав із місця при тих словах. – Що там за дурень рило рознімає?* – **крикнув** він [17, с. 530];

11) жартівливий відтінок у дієсловах на позначення зневаги: *Я такий рад, що здибав* пана меценаса... [17, с. 380]; *Євгеній подзвонив, заплатив і вийшов. Йому хотілося спекатися* Стальського, котрого балакання псувало йому пообідній гумор, але Стальського **не так легко було спекатися** [17, с. 386].

Виділені нами семантичні типи дієслів з інвективним компонентом засвідчують зневажання адресата, його зовнішності, вчинків, погляду, моральності та ін. Потенціал дієслів з інвективною семантикою визначається саме семантичною структурою їхнього значення, що мотивоване ситуацією й контекстом.

Як бачимо з наведених прикладів, семантичний аналіз ситуації, в якій дієслово має інвективну семантику, визначається учасниками, конкретними предметами чи речами, що знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку і мають певні характеристики, які містяться у свідомості людини й включені у значення дієслова. Втім у значення дієслова включено елементи, які характерні для передачі інформації про зазначену ситуацію.

Тенденція до посилення функціональної мобільності дієслів з інвективним компонентом у сучасному мовленні інтернет-видань показує, що, по-перше, українські

інтернет-видання різною мірою проявляють інтерес до цього пласту мови, а, по-друге, функція інвективи у мовленні інтернет-видань неоднакова. Так, розмовного характеру набувають інвективи *засвітитися* (крим. *Виявити, видати себе*) [14, с. 121], *кинути* (мол., крим. *Виманити за допомогою обману певну суму грошей; обдурити когось*) [14, с. 136], *наїхати* (1. мол. *Виляти, розкритикувати когось; присікатися до когось*. 2. крим., жарг. *Напасти з погрозами, бажаючи добитись чогось*) [14, с. 184].

Розглянемо фактичний матеріал:

Друга проблема – зрощення влади, правоохоронних органів із криміналітетом. Так зароджується організована злочинність. Згадайте, як на виборах вона засвітилася – хоча б у Закарпатті [15]; Адміністрація провела з лідерами осередку ПР сепаратні переговори, і ті погодилися заради кількох обласних управлінь «кинути» своїх союзників [15]; Згадувала Світлана, що за сприяння в переїзді до Канади своєї дитини заплатила 1200 доларів. Про це вона повідомила працівникам УБОЗу зразу, тільки-но зрозуміла, що не лише її «кинули» [15]; «Наїжджають» на нас [15]; Думали-гадали більшовики і КПУ над питанням, кого б то зробити винним у своєму провалі на слуханнях ПАРС, і вирішили наїхати на ... англійську мову [15].

Інвективи, включаючись у дискурс інтернет-видань, виступають одночасно і номінативною одиницею, і експресею, і стилістичним маркером. Наприклад, *А сюди щодня з різних санаторіїв краю можна було би звозити десятки туристів, які би тут «відривалися на повну катушку» [15]; Делегати стояли невеличкими компаніями і перемовлялись зазвичай на три теми: Юлю (як вона «мочить» олігархів), футбол (як Григоришин «мочить» Суркіса) й Олійника (пречудова людина) [15]; У середньому такса «відмазування» від служби у війську сягає 500 у.о. Призовник іде на «легке» правопорушення й, отримавши за рішенням суду умовне покарання, цілком реально «косить» від служби у війську [15]; Телеканал «Інтер» взагалі є чемпіоном із впарювання масам різноманітної фаст-фуд-лабуду, як невмирущі серіали і клони лохотронів, але підводною частиною цього телевізійного «Титаника» є передача на кшталт «Кумири і кумирчики» [15].*

За нашими спостереженнями у мовній практиці українських інтернет-видань вбачаємо широке okazionale творення відіменникових одиниць на означення дій, процесів, явищ, властивостей тощо, зокрема від назв регіонів, держав, народів, прізвищ відомих діячів, закладів харчування, процесів та ін., як-от: *афганізація, хохляндизація, лукашенкізація* та ін. Наприклад, *Київ «хохляндизує» Україну, а стосунки з сусідами будує на основі конкуренції ... [15]; ... Київ та його регіональні пахолки, будучи не здатними справитися з цими проблемами, замість творення спільноти пропонують «хохляндизацію» всіх земель всередині країни, а зовнішні двосторонні стосунки з сусідами будують на основі конкуренції націоналізмів, що радо підхоплюють націоналісти з тих країн [15].*

Аналіз дієслів з інвективною семантикою засвідчує, що їхні системні параметри можуть змінюватись залежно від типу дискурсу, його цільової установки, екстралінгвістичних і лінгвістичних чинників. Розвиток сучасних інтегративних технологій обумовлює появу нових об'єктів, які мають інвективне спрямування. Це призводить до виникнення okazionalних сполучень, які продукуються носіями мови. У такий спосіб виникає мовна системність, яка створює умови для формування нової семми в системі мови й розширює діапазон узуальної сполучуваності.

Висновки. Дієслово – центральна частина мови, в якій постійно відбуваються лексико-семантичні зміни, що спричиняються активними процесами в житті суспільства. Суттєві зміни в мовній ситуації пов'язані з процесом глобалізації.

Зростаючий доступ українців до нових інформаційних технологій, науково-технічна модернізація, підвищена агресія – це чинники, які вплинули на склад лексики сучасної доби.

Семантична класифікація дієслів з інвективним компонентом є досить розгалуженою, оскільки семантичні зв'язки видаються складними й багатомірними. Непросто й іноді неможливо провести чітку межу між інвективою й жаргонізмом (*кинути, мочити, косити* та ін.), окремими семантичними групами, оскільки одне й те ж саме дієслово може належати як до одної, так і до іншої групи. Це залежить від контексту. Вибір адресантом дієслова з інвективним компонентом має на меті досягти ефекту образи, зневажливості, недбалості до позначуваних реалій, певної відстороненості від описуваних явищ і подій.

Інвективи є найактивнішим і найпоширенішим засобом інноваційного процесу. Поповнення інвективами спостерігається в найрізноманітніших групах дієслів і сприяє розширенню узусу лексичного складу дієслова. Поповнення здійснюється переважно шляхом творення нових дієслів на основі існуючих за допомогою різних словотворчих засобів – переважно префіксації і суфіксації (*засвітитися, наїхати, відмазати, впарювати, хохляндизувати* та ін.).

Переосмислення семантики дієслова з інвективним компонентом полягає в осмисленні дієслова по-іншому, по-своєму. Значення, яке набувається словом в результаті свідомого його вживання в мовленні на позначення предмета, дії, процесу, що не є його звичайним чи природним референтом, – це вторинне значення слова, що розвивається з прямого, вихідного значення й робить його полісемічним.

Функціонування дієслів з інвективною семантикою зумовлено формуванням оказіональних утворень і експресивних номінацій, які створюються цільовою установкою – здійснити вплив на адресата / об'єкт, донести до відома реципієнта певну негативну інформацію, викликати реакцію на неї. Усе це визначається використанням експресивних засобів. Але системні параметри дієслів інвективного спрямування можуть змінюватися залежно від типу дискурсу.

Література

1. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 140 с.
2. Батурич С. Охоронець. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com>
3. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академія, 2004. 336 с. (Альма-матер).
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию; пер. с нем. М. : Прогресс, 2000. 400 с.
5. Демиденко О. П. Стратегії комунікативного впливу у паралінгвальному аспекті Електронний ресурс. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Philologia/7_132924.doc.htm
6. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів : автореф. дис. ... канд. філол. наук /10.02.01./ НПУ ім. М. П. Драгоманова. К., 2008. 18 с.
7. Забужко О. Сестро, сестро. Повісті та оповідання. 3-тє вид., доповн. К. : Факт, 2008. 260 с.

8. Новиков Л. А., Чистякова И. Ю. Об основах построения курса «Лексикология русского языка». Лексика и фразеология : новый взгляд. Разд. «Лексикология» : Тезисы 2-й межвуз. конф. М., 1990. С. 91–92.

9. Парасюк Т. Дієслова на позначення емоційних станів: функціонально-ономасіологічний аспект. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. 280 с.

10. Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории. Проблемы палеопсихологии. М. : Мысль, 1974. 487 с.

11. Роздобудько І. Гудзик [роман]. К. : Нора-Друк, 2011. 240 с. ПК (Популярні Книжки).

12. Роздобудько І. Ескорт у смерть. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2006. 128 с.

13. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають [роман]. К. : Нора-Друк, 2006. 208 с. Серія : ПК (Популярні Книжки).

14. Ставицька Леся. Короткий словник жаргонної лексики української мови: Містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень. К. : Критика, 2003. 336 с. Парал. тит. арк. англ.

15. Українська правда Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/?attempt=1>.

16. Форманова С. В. Інвективи в українській мові : дис. ... докт. філол.н. : 10.02.01. / ОНУ імені І. І. Мечникова. Одеса, 2013. 465 с.

17. Франко І. Вибрані твори : у 3-х т. Т. 3. К. : Вид-во худож. л-ри «Дніпро», 1973. С. 375–661.

References

1. Andrukhovych, Yu. (2000), *Moskoviada [Muskoviad]* : Roman zhakhiv, Lileya-NV, Ivano-Frankivs'k, 140 p.

2. Baturyn, S., *Okhoronets' [Guard]*, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu : <http://www.ukrcenter.com>.

3. Horpynych, V. O. (2004), *Morfologiya ukrayins'koyi movy [Morphology of the Ukrainian language]* : Pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv, Akademiya, K., 336 p. (Al'ma-mater).

4. Gumbol'dt, V. fon. (2000), *Izbrannyye trudy po yazykoznaniiyu [Selected works on linguistics]*, per. s nem., Progress, M., 400 p.

5. Demydenko, O. P. *Stratehiyi komunikatyvnoho vplyvu u paralinhal'nomu aspekti [Strategies of communicative influence in the paralingual aspect]*, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Philologia/7_132924.doc.htm.

6. Dyshleva, S. M. (2008), *Adverbial'na dystrybutsiya leksyko-semantychnykh hrup ukrayins'kykh diyestiv [Adverbial distribution of lexical-semantic groups of Ukrainian verbs]* : avtoref. dys. ... kand. filol. n. /10.02.01. / NPU im. M. P. Drahomanova, K., 18 p.

7. Zabuzhko, O. (2008), *Sestro, sestro [Sister, sister]*, Povisti ta opovidannya, 3-tye vyd., dopovn., Fakt, K., 260 p.

8. Novikov, L. A., Chistyakova, I. Yu. (1990), *Ob osnovakh postroyeniya kursa «Leksikologiya russkogo yazyka» [On the basics of constructing the course “The Lexicology of the Russian Language”]*, Leksika i frazeologiya : novyy vzglyad. Razd. «Leksikologiya» : Tezisy 2-y mezhvuz. konf., M., pp. 91–92.

9. Parasyuk, T. (2010), *Diyeslova na poznachennya emotsiynykh staniv: funktsional'no-onomasiolohichnyy aspekt [Verbs on the designation of emotional states: functional-*

onomasiological aspect], Vydavnychy tsestr L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka, L'viv, 280 p.

10. Porshnev, B. F. (1974), *O nachale chelovecheskoy istorii* [About the beginning of human history], Problemi paleopsikhologii, Mysl', M., 487 p.

11. Rozdobud'ko, I. (2011), *Gudzyk* [Button], [roman], Nora-Druk, K., 240 p. PK (Populyarni Knyzhky).

12. Rozdobud'ko, I. (2006), *Eskort u smert'* [Escort to death], Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya», Kharkiv, 128 p.

13. Rozdobud'ko, I. (2006), *Ziv'yali kvity vykydayut'* [The wilted flowers throw away], [roman], Nora-Druk, K., 208 p. Seriya : PK (Populyarni Knyzhky).

14. Stavys'tka, Lesya. (2003), *Korotkyy slovnyk zharhonnoyi leksyky ukrayins'koyi movy* [Short vocabulary of the slang vocabulary of the Ukrainian language], Mistyt' ponad 3200 sliv i 650 stiykykh slovospoluchen', Krytyka, K., 336 p., Paral. tyt. ark. anhl.

15. *Ukrayins'ka pravda* [Ukrainian truth], Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu : <http://www.prawda.com.ua/?attempt=1>.

16. Formanova, S. V. (2013), *Invektyvy v ukrayins'kiy movi* [Invectives in the Ukrainian language] : dys. ... dokt. filol.n. : 10.02.01. / ONU imeni I. I. Mechnykova, Odesa, 465 p.

17. Franko, I. (1973), *Vybrani tvory* [Selected Works]: u 3-kh t., T. 3., Dnipro, K., pp. 375–661.

С. В. Форманова,

*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка*

ИНВЕКТИВНАЯ СЕМАНТИКА ГЛАГОЛОВ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена анализу глаголов, которые содержат инвективным семантику, представлены их классификацию, выделены и описаны модели глаголов в речевой интеракции, на основе которых исследуются их семантические особенности.

Анализ глаголов с инвективной семантикой показывает, что их системные параметры могут изменяться в зависимости от типа дискурса, его целевой установки, экстралингвистических и лингвистических факторов. Развитие современных интеграционных технологий обуславливает появление новых объектов, которые имеют инвективным направления. Это приводит к возникновению ocasionальных соединений, продуцируемых носителями языка. Таким образом возникает языковая системность, которая создает условия для формирования новой семемы в системе языка и расширяет диапазон узуальной сочетаемости.

Ключевые слова: инвектива, инвективная семантика, инвективный компонент, инвективное направление, глагол, речевая интеракция, конфликт.

S. V. Formanova,

*Odessa I. I. Mechnikov University,
Department of the Ukrainian Language*

INVECTIVE SEMANTIC OF VERBS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of verbs that contain invective semantics, their classification is presented, the models of verbs in speech interactions are described and described, on the basis of which their semantic peculiarities are studied.

It is well known that verbs are the main constructive unit of language, because in both foreign and domestic linguistics the study of verbal vocabulary is intense: Yu. Apresyan, N. Harutyunova, S. Berezhan, A. Bogdanova, M. Boldyrev, O. Bondarko, V. Gak, V. Goldberg, K. Gorodenska, A. Zagnitko, G. Zolotova, O. Kubryakova, N. Lebedeva, V. Moskvina, T. Parasyuk, S. Plotnikov, S. Popova, T. Popova, V. Rusanivsky, N. Sobolev, L. Usachev, S. Chernov and others. Despite the thoroughness of works in this field, some aspects of the semantics and compatibility of verbal groups require a thorough and profound reflection. In this connection, lexical-semantic groups of verbs with invective semantics are required to focus on the actions and processes that are most significant and relevant to the life of society. These verbs include lexical units, which denote destructive effects on the addressee, object, and the like. However, systemic-linguistic aspects of semantics and connectivity of invective verbs remain beyond the attention of researchers, since the use of verbs with invective semantics in various discourses of modern Ukrainian is due to changes in their semantics and syntagmatics (precisely from the position of the object of the invective effect).

This allows us to talk about the relevance of the article, which is due to factors such as increasing the communicative relevance of verbs of the invective direction, the absence of scientific works devoted to a holistic and comprehensive description of the semantics and lexical compatibility of invective verbs in the aggregate of their systemic and functional characteristics.

The purpose of the article is to identify the invective semantics of verbs in the Ukrainian language. The purpose led to the solution of the following tasks: 1) to characterize the verbs, united by the semantic component of "invective direction"; 2) analyze the semantics of isolated destructive verbs; 3) determine their types; 4) to find out the features of the use of verbs with invective semantics in artistic discourse.

The object of the study are verbs that have an invective characteristic of the recipient / object. Subject – semantics and object lexical compatibility of verbs with an invective component in modern Ukrainian.

Methods of research: descriptive method - for the inventory, systematization and explication of the semantic structure of verbs; the structural method to which the analysis of dictionary definitions belongs and the component analysis – for the initial selection of the material; the method of contextual analysis – to study the functionality of verbs with invective semantics in the texts of Ukrainian literature.

An analysis of verbs with invective semantics indicates that their system parameters can vary depending on the type of discourse, its target set, extralinguistic and linguistic factors. The development of modern integrative technologies causes the emergence of new objects that have an invective orientation. This leads to occasional combinations that are produced by native speakers. In this way, there is a linguistic system that creates conditions for the formation of a new sememe in the language system and expands the range of visual compatibility.

As a result of the study, we came to the following conclusions: the functioning of verbs with invective semantics is due to the formation of occasional formations and expressive nominations, which are created by the target setting – to influence the addressee / object, to inform the recipient of certain negative information, to cause a reaction to it. All this is determined by the use of expressive means. But the system parameters of verbs of invective direction can vary depending on the type of discourse.

Key words: invectiva, invective semantics, invective component, invective direction, verb, speech interactions, conflict.